

kiatrin utvecklas i riktning mot att bli en vetenskap” (s. 356). Men vägen var lång och kapitlet redogör för den krokiga utveckling och de missgrepp som är en del av mentalsjukdomarnas medicinhistoria.

Med kapitlet ”Tro, hopp och kärlek” avslutas verket och vi får delvis också ett svar på varför Uddenberg har skrivit sin medicinhistoria så som han gjort. Han frågar sig: ”Kan vi lära oss något av historien? Kan den hjälpa oss att få grepp om något som kanske skulle kunna kallas läkekonstens väsen?” (s. 417). Nej, skulle jag vilja svara på den frågan. Den medicinhistoria som Uddenberg skrivit är av stort värde, men inte som ett svar på något väsen utan snarare som en kulturhistoria som kan hjälpa oss att förstå olika historiska kulturformer och hur dessa har förändrats. Det finns med andra ord inte en berättelse, ett väsen, att berätta, utan snarare ett polyfont historiebrev som drar åt många olika håll. Medicinen som bärare av hopp kan här avslutningsvis exemplifiera resonemanget. Det hopp patienten har och kommer med till läkaren i tron att bli behandlad och botad, och som också läkaren internaliserar i sin praktik, är alltid kulturellt färgad av bland annat den medicinska utvecklingen. Kroppen kan utifrån detta perspektiv betraktas som det teoretiska och existentiella subjekt där medicinhistoria och kulturhistoria kan sammanflätas och skapa empiriskt intressanta fält och frågeställningar. Nils Uddenbergs tvåbandsverk ger inte bara en underhållande läsning, utan är ett givande uppslagsverk för kulturhistorikern till att hitta intressanta ingångar i den medicinska historien.

Kristofer Hansson, Lund

Ann-Marie Nilsson: *Musik till vatten och punsch. Kring svenska blåsoktetter vid brunnar, bad och beväringmöten*. Gidlunds förlag, Möklinta 2017. 606 s., ill., CD. ISBN 978-91-7844-963-7.

I boken *Musik till vatten och punsch* skildrar Ann-Marie Nilsson professionella blåsoktetter i

Sverige under perioden ca 1850 till 1920. Nilssons intresse för blåsoktetter och deras repertoar går tillbaka ända till 1960-talet och genom åren har hon publicerat en mängd vetenskapliga artiklar inom området. Samtidigt har Nilsson musicerat i olika blåsensembler, vilket borgar för att författaren är väl insatt i ämnesområdet, både som forskare och musiker. Boken är en omfattande redovisning på drygt 600 sidor. Den skildrar kurortsmusiken från mitten av 1800-talet, då den började bli allmänt populär, till 1920-talet då nedgången i militärmusik generellt också innebar en nedgång för oktettsmusiken. Boken är rikt illustrerad med fotografier, samt innehåller en CD-skiva med 14 musiknummer, som presenterar en representativ repertoar framförd av olika ensembler.

Boken inleds med en kort översikt av det internationella forskningsläget, samt en diskussion kring principiella frågor om källkritik och repertoarens användningsområden. Blåsoktettens instrumentarium tas upp och här fastslås att det väsentliga är att oktetten består av både mäsings- och träblåsstämmor, även om det sedan finns en stor variation både avseende tillägg av stämmor och instrument.

I bokens första del ges en historisk bakgrund till 1800-talets blåsarensembler. Här framhålls musik inom hov- och militärmiljö som viktiga föregångare, liksom harmonimusik med övervägande träblåsensembler från mitten av 1700-talet. 1800-talet innebär en ökning av antalet militärmusikkårer och en översiktlig beskrivning av dessa musikkårens instrumentarium och besättningar ges. Här framhålls också samtida uppfattningar om en speciell ”svensk klang” och hur den kan kopplas till bruket av vissa instrument.

Bokens andra del skildrar livet på de olika kur- och badorterna, med fokus på musikens roll. Kapitlen bygger på arkivmaterial och sekundärlitteratur och skildrar ingående hur framföranden ägde rum i olika sammanhang, hur musiker anlätades, något om ekonomiska förhållanden och om sammansättningen av konsertprogram. Mest utrymme ges åt de två orter där det kontinuerligt fanns anställda oktetter och där också arkivmaterialet varit mest gynnsamt,

nämligen Ronneby och Söderköping, men också kurorterna Medevi brunn, Ramlösa och Mösseberg tas upp. Bland badorterna på västkusten beskrivs kortfattat verksamheten vid Marstrand, med stark kunglig anknytning. Särö, Gustafsberg, Varberg och Lysekil omnämns också. Avslutningsvis tas i andra delen upp musiken vid Karlsborg, som 1870–1927 bedrev utbildning för blivande underbefäl.

Den tredje delen behandlar oktetternas repertoar under den aktuella perioden. Från denna tid finns ett omfattande notmaterial bevarat, författaren nämner ca 13000 musikstycken, vari dock ingår ett antal dubletter, så antalet separata stycken är något färre. Opera- och operettnummer, marscher, danser, folkvisor och folkdanser är viktiga genrer i repertoaren. Nilsson framhåller att repertoaren har stora likheter med den repertoar som framfördes vid samtida teatrar, inte minst som mellanaktsmusik. Denna underhållningsrepertoar sattes samman till program, som skulle vara så varierade som möjligt. Tre genrer lyfts särskilt fram av Nilsson: operanummer, marscher och polonäser. Tyngdpunkten i kapitlet är på redovisning av repertoaren, men vissa frågor om spridning och popularisering berörs också.

För framförandena krävdes arrangemang av musiknumren. Del fyra redogör för arrangörerna och deras arbete, för instrumenten och deras användningsområden samt för musikerna. Här framhålls betydelsen av de många arrangemangen, som bidrog till att sprida musik exempelvis ur aktuella operor. I kapitlet om instrumenten diskuteras oktetterns sammansättning, som av Nilsson beskrivs som ”ett slags reduktion av en musikkår”. Mässingssextettens sammansättning demonstreras på samma sätt. Nilsson framhåller att oktetten består av träblås- och mässingsinstrument. Benämningen oktett innebär att musiken är skriven för åtta melodistämmor. Flöjten är obligatorisk i oktetten, däremot inte trumpeteten. Därtill kan trummor komma till och eventuellt en trumpetstämman. Grundläggande beskrivningar ges av varje instrumentkategori för sig, med jämförelser mellan svenska, tyska och ryska instrument, framför allt när det gäller bleckblåsinstrumenten.

Musikerna kom till största delen från regementsmusikkårer och i vissa fall också från andra professionella orkestrar som Hovkapellet i Stockholm. Det fanns mer än tusen musiker i musikkåreerna under 1800-talet. Många kom från enkla förhållanden och även som anställd musiker var lönerna ofta låga. Musikern Magnus Herman Ehnstedt porträtteras ingående, som ett exempel på en mycket aktiv musiker, arrangör och ensembleledare. Uppgifterna om musikerna bygger till stora delar på arkivmaterial och uppgifter från samtida facktidskrifter, men Nilsson har i ett flertal fall också intervjuat efterlevande till musikerna. Utöver kopplingen till regementsmusiken framhåller Nilsson traditionen med adelspersoner som höll sig med ett huskapell, med Adelnäs blåsorkester som exempel på en ensemble som gick från att vara privatkapell till bruksmusikkår.

I den avslutande femte delen diskuteras kortfattat några generella frågor kring oktettmusiken på kurorterna, publikens betydelse och receptionen.

Det är ett omfattande arbete som här presenteras och en stor forskningsinsats som ligger bakom boken. Det är självklart en fördel att forskaren också själv är oktettmusiker, hennes närhet till musikalier och instrument är påtaglig genom hela boken. Den framgår också av att bokens bästa delar är de som behandlar repertoar, instrument och musiker. I del 3 skildrar författaren genom noggranna repertoarstudier en repertoar som varit i flitig användning under en lång tidsperiod, men som i allmänhet inte fått särskilt mycket uppmärksamhet i forskningen. Hit hör omfattande avsnitt om exempelvis marscher, där uppfattningen om marschen som nära anknuten till samtida danser är särskilt intressant. Även andra viktiga genrer inom oktettrepertoaren skildras ingående, som polonäser, kadriljer, valser och olika slags orkestersviter. Informativa notexempel förtydligar resonemanget. Intressanta aspekter ges också på det viktiga arbetet med att arrangera musik, som gjordes av många lokala musiker. I samband med det ges många konkreta exempel på musikspridningens villkor före inspelningarnas tid.

I de mycket noggranna och detaljerade genomgångar i del 4 av de instrumenttyper som förekommer i blåsensemblerna kommer författarens sakkunskap tydligt fram. Här redogörs för ett stort antal blåsinstrument, som var speciella för 1800-talet, då tillkomsten av nya blåsinstrument och förbättringar av befintliga instrument hade avgörande betydelse för ensemblernas utveckling. Inte minst jämförelsen med nutida instrument och diskussionen av instrument med "nationella drag" är värdefull. En översikt över olika besättningstyper inom harmonimusik, musikkårer och oktettensembler ges i kapitlet (s. 356f), den är klargörande och kunde gärna ha kommit tidigare i framställningen.

Exemplen på musiker och deras arbetsituation bidrar till förståelsen av förhållandena för yrkesmusiker under 1800-talet. Ett generellt problem finns dock vid omfattande studier av det här slaget, nämligen förhållandet mellan detaljkunskap och övergripande beskrivningar. I avsnitten om musikerna och deras arbetsförhållanden ges ett antal exempel utifrån individnivå, medan några mer generella beskrivningar eller kommentarer knappast ges. Det innebär att det ibland blir svårt att få en översiktlig förståelse, istället finns en risk att man drunknar i detaljer.

Medan delarna om repertoar, instrument och musiker är av stort intresse både för en vetenskaplig och en mer allmän läsekrets uppfattar jag att innehållet i de båda första delarna främst är avsett för den bredare publiken. Detta blir något problematiskt, då studiens fokus skiftar mellan de olika delarna. Historiken i del 1 beskrivs stundtals ganska svepande. Ofta saknas dessutom referenser och sammantaget innebär det att framställningen i denna del blir mindre pålitlig.

I del 2 behandlas varje brunnsort i ett avsnitt för sig. Här kan man tänka sig att författaren utgår från läsare som har egen kännedom om någon speciell kurort, som man vill fördjupa sin kunskap om. I bokens inledning anger författaren också att boken inte är tänkt "att behöva läsas från pärm till pärm" (s. 29). Istället kan man välja avsnitt efter önskan och även läsa dem i valfri ordning. Författarens ambition har varit

att ge en beskrivning av verksamheten vid kurorterna, med särskild inriktning på blåsmusiken. Det innebär att en hel del av det som beskrivs baseras på uppgifter hämtade från tidigare forskning och sekundärlitteratur. Genom att dispositionen utgår från kurorterna, och inte exempelvis från olika teman, blir det också en del upprepningar, vilket gör det svårare för läsaren att få en överblick. Fokus kommer också i viss mån bort från själva blåsmusiken och stundtals blir det mer av innehållsrika beskrivningar av kurortsmiljöerna i sin helhet.

Boken är genomgående framför allt beskrivande, medan problematiseringar och generaliserande diskussioner förekommer endast i mindre omfattning. Därför är det knappast möjligt att tala om en röd tråd genom hela boken, utan studien behandlar blåsoktetter i den svenska kurortsmiljön under den valda tidsperioden ur ett antal olika perspektiv.

Att uppmärksamma blåsoktetterna och deras repertoar ger värdefulla bidrag till vår kunskap om 1800-talets musikliv, inte minst när det gäller 1800-talets underhållningsmusik och dess relation till övrig musikrepertoar under denna tid.

Karin Hallgren, Växjö

Nils Modig: *Båtsmän från Bohuslän. Tjänsten i flottan och livet på torpet.* Universus Academic Press, Malmö 2017. 302 s., ill. ISBN 978-91-87439-34-6.

Nils Modig, som tidigare varit kommandörkapten i kustflottan, har skrivit en omfattande militärhistorisk bok om båtsmän i Bohuslän. Systemet med båtsmän förekom under det yngre indelningsverkets tid. Det varade från 1682 fram till 1901 när allmän värnplikt infördes i Sverige. Genom indelningsverket slapp bönderna att bli utskrivna till militärtjänst. De skulle i stället underhålla soldater i inlandet eller båtsmän utmed Sveriges kuster. Flera gårdar gick samman och bildade en båtsmansrote som var skyldig att rekrytera en båtsman. Vid